

CRNOGORSKA DIPLOMATIJA U IZAZOVIMA MEĐUNARODNIH ODNOSA

Saša Knežević

Even before the formal international recognition, Montenegro established relations with certain forces. After the international recognition, Montenegro obtained legal grounds for the establishment of permanent diplomatic missions and the reception of foreign representatives. The author analyses some key international challenges such as the Great Eastern Crisis, the Annexation Issue and regrouping of forces at the beginning of the twentieth century. There was also a growing problem of the Montenegrin emmigration.

Prije formalnog sticanja nezavisnosti povremeno su iz Crne Gore slati izaslanici u druge zemlje, posebno velike sile. Vodeće političke i duhovne ličnosti su od XVIII vijeka činile posjete ruskom dvoru, što je bilo od najvećeg značaja za Crnu Goru. Odlazili su radi obezbjeđenja materijalne pomoći i političke zaštite a to je bio motiv i za kontakte sa ostalim velikim silama. Sa druge strane, dvorovi zainteresovanih sila slali su svoje predstavnike u Crnu Goru, najčešće zbog procjene stanja i mogućnosti ove male zemlje i ostvarivanja izvjesnog uticaja.

Stvaranjem određenih institucija i potom uvođenjem svjetovne vlasti, Crna Gora je dobijala potpunija obilježja faktičkog subjekta u međunarodnim odnosima. Uvodi se i praksa stalnog predstavljanja na strani pri čemu je ključna funkcija ovih prvih crnogorskih predstavnika bila zaštita interesa Crnogoraca u drugim zemljama, prije svega Turskoj i Austrougarskoj. Osim hrvatske baše, odnosno kapetana, u Carigradu šezdesetih godina postoji i crnogorski zastupnik u Skadru, a sedamdesetih i agencija u Kotoru. Djelatnost crnogorskih predstavnika u Skadru od 1863. godine je uglavnom imala konzularni karakter iako im turske vlasti nisu priznavale taj status. Pošto je ovo predstavništvo zatvoreno početkom 1876. godine, obnovljeno je kao konzulat tek 1893. godine.¹ Sa međunarodnim priznanjem Crna Gora je stekla pravni osnov za spoljno predstavljanje nakon čega su osnovane stalne diplomatske misije: u Carigradu (1879 - 1912), Beogradu (1913 - 1915), Parizu (1916 - 1921), Njujorku (1918 - 1921). U ovom periodu funkcionisali su konzulati u Kotoru, Trstu, Skadru i Rimu, a postojao je i veći broj počasnih konzulata. Ipak, s obzirom da je broj stalnih misija bio mali, a crnogorska diplomatska mreža skromna i adekvatna finansijskoj snazi države, i dalje su praktikovane povremene diplomatske misije, odnosno *ad hoc* diplomatija.² Crnogorska diplomatija je bila institucionalno solidno zasnovana ali je bila kadrovski i finansijski limitirana. Realno, spoljnu politiku zemlje u svojim rukama držao je knez, odnosno kralj Nikola. Njegovi diplomatski kontakti i posjete stranim vladarima bili su najznačajniji dio spoljnopolitičke aktivnosti i uticali su na položaj Crne Gore u međunarodnim odnosima.

---

¹ *Ministarstvo inostranih djela 1879-1915*, Zbornik dokumenata, priredio S. Burzanović, Podgorica 2007, str. 6.

² R. Raspopović, *Diplomatija Crne Gore 1711-1918*, Podgorica-Beograd 1996, str. 407.

Institucije

Reformom državnog aparata stvorena je Knjaževska kancelarija za Inostrana djela 1874. godine, preteča Ministarstva formiranog 1879. godine. Umjesto Senata uvedeni su Državni savjet, Veliki sud i Ministarstvo koje se dijelilo na šest odjeljenja od kojih je jedno bilo za spoljne poslove. Svi ministri bili su istovremeni i članovi Državnog Savjeta. Odjeljenje za spoljne poslove faktički je preraslo u Ministarstvo.

Prvi crnogorski ministar inostranih djela bio je Stanko Radonjić (1879). Vojvoda Radonjić i njegov nasljednik Gavro Vuković relativno duže vremena su bili na tim dužnostima dok su svi kasniji ministri u ustavnom periodu imali kratke mandate.

Rad Ministarstva inostranih djela odvijao se na osnovu Zakona iz 1879. godine kojim je Ministarstvo ustanovljeno, Zakona o izdavanju pasoša iz 1905, Ustava iz 1905, i zakona o kraljevskoj vladi i državnoj upravi iz 1903. i 1914. godine.³ Završnim odredbama Zakona iz 1914. bilo je najavljeno donošenje posebnog zakona o crnogorskim diplomatskim predstavnicima na strani, što zbog skorog izbijanja rata nije urađeno. Crnogorski suveren je svojim ukazima postavljao visoke činovnike Ministarstva ali i donosio najvažnije spoljnopolitičke odluke.

U vođenju spoljne politike izvjesne nadležnosti, pored knjaza i Ministarstva inostranih djela, imali su i Ministarski savjet, Narodna skupština i Državni savjet. Skupština je donosila zakone o državnom budžetu, samim tim i o finansiranju rada

---

³ *Crnogorski zakonici 1796-1916*, priredili dr B. Pavićević i dr R. Raspopović, Podgorica 1998; Ustavno je bilo definisano da „Knjaz Gospodar oglašuje rat, zaključuje ugovore mira i saveza i saopštava ih Narodnoj Skupštini, ukoliko i kad interesi i sigurnost zemlje to dopuštaju“, čime je normirana inače u praksi dominantna uloga knjaza Nikole u spoljnopolitičkoj djelatnosti. *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Cetinje 1905, str. 7.

Ministarstva inostranih djela, a u njoj su se često vodile duge i burne rasprave o najvažnijim spoljnopolitičkim pitanjima.

Krajem XIX vijeka formiraju se u pojedinim graničnim područjima Crne Gore politički pogranični komesarijati, nad kojima je nadzor imalo Ministarstvo inostranih djela, iako su oni usko saradivali i sa Ministarstvom unutrašnjih djela. Imali su obavještajnu i propagandnu dužnost, a 1904. godine osnovan je i poseban tajni dispozicioni fond.⁴

Ambicija nije nedostajalo pa je nešto kasnije predviđena nova organizaciona šema u skladu sa Zakonom o kraljevskoj vladi i uređenju državnih nadležnosti iz 1914. godine, a ona je u odnosu na Zakon o knjaževskoj vlasti iz 1903. godine, pretpostavljala znatno veći broj poslova političke i administrativne prirode u Ministarstvu inostranih djela. Njime su utvrđeni i rangovi crnogorskih diplomatskih zastupnika od izvanrednih poslanika i opunomoćenih ministara preko ministra rezidenta do otpravnika poslova i konzula i vicekonzula.⁵ Budžetom Kraljevine Crne Gore za tu godinu bilo je predviđeno finansiranje novih poslanstava, ali je od svih planiranih uspostavljeno jedino ono u Beogradu 1913. godine. Crna Gora nije imala diplomatskih predstavnika ni u „sili zaštitnici“ – Rusiji, ali su tamo njene interese snažno zastupale crnogorske knjeginje udate na carskom dvoru.

Poslije formalnog priznanja nezavisnosti 1878, Crna Gora je stekla međunarodnopravni kapacitet da prima strane diplomatske predstavnike. U Crnoj Gori je svoje predstavnike imalo 11 država. Stalno ili povremeno na Cetinju su djelovali predstavnici Austrougarske, Rusije, Italije, Turske, Francuske, Velike Britanije, Bugarske, Grčke, Njemačke, Srbije i SAD.⁶

---

⁴ *Ministarstvo inostranih djela 1879-1915*, Zbornik dokumenata, str. 7.

⁵ R. Raspopović, isto, str. 306-307.

⁶ Neke od velikih sila su za potrebe svojih poslanstava sagradili komforne objekte dok su drugi iznajmljivali bolje kuće na Cetinju. Američki diplomatski predstavnici su stalno boravili u Atini, dok su Austro-Ugarska, Turska i

Specijalne veze

Još od početka XVIII vijeka Crnogorci su posebne veze imali sa Rusijom, koja je bila veoma važan faktor i u izgradnji crnogorskih državnih institucija i prelasku na svjetovni oblik vladavine. Ugledanje na Rusiju je bilo presudno u usvajanju ustava i konstituisanju parlamenta. Nakon zvaničnog priznanja državne nezavisnosti Crne Gore, prvi ambasador koji je došao s akreditivima na Cetinje, bio je ruski poslanik.⁷ Duže vremena prije i poslije toga Rusija je finansijski, materijalno i diplomatski pomagala crnogorsku državu. Ruska diplomatija je pružala zaštitu crnogorskim državljanima u pojedinim, posebno vanevropskim zemljama.⁸ Ruske subvencije redovno su dobijali Dvor, Bogoslovija, Djevojački institut, Bolnica Danilo I, Ministarstvo finansija. Rusija je početkom XX vijeka gotovo u cjelosti preuzela brigu o održavanju crnogorske vojske, a u više navrata je isplatila crnogorski spoljni dug, prije svega Austrougarskoj, kao što je otpisivala crnogorske dugove u petrogradskim bankama.⁹ Vojna konvencija između Crne Gore i Rusije potpisana je 1910. godine, a njome se ruska vlada obavezala na stalnu subvenciju i pomoć u reorganizaciji crnogorskoj vojsci, ali je zato crnogorska vojska mogla dejstvovati jedino po planu ruskog generalštaba.¹⁰

Italija imale svoje predstavnike, konzule, i u drugim mjestima u Crnoj Gori.

⁷ Aleksandar Semjonovič Jonin, bio je do tada ruski konzul u Dubrovniku. Veoma uticajan i uvažavan u Hercegovini i Crnoj Gori zbog njegove uloge u događajima 1875-1878. Ostao je na Cetinju do 1883. godine.

⁸ R. Raspopović, isto, str. 375.

⁹ *Istorija Crne Gore*, Ž. Andrijašević - Š. Rastoder, Podgorica 2006, str. 238.

¹⁰ N. Škerović, *Iz odnosa Crne Gore i Rusije - Vojna konvencija iz 1910*, Istorijski zapisi XVI, sv. 3-4, Titograd 1959, str. 115

Knjaz i potom kralj Nikola je često, ukupno sedam puta, boravio u Rusiji gdje je bio prijateljski priman, a bio je počašćen i činom feldmaršala ruske vojske. Rusko-crnogorski odnosi nisu imali samo pravolinijski tok iako se mogu označiti kao tradicionalno prijateljski. Prvo, jer je Rusija, shodno svojim interesima, mijenjala prioritete i centre svoje balkanske politike, a drugo, jer je knjaz Nikola povremenim približavanjem ostalim velikim silama izazivao nepovjerenje ruske diplomatije. Pritom je spoljnopolitička pozicija Crne Gore i nada u ostvarenje određenih ambicija uveliko zavisila od stava i eventualne podrške Rusije. Konačno je nakon završetka Balkanskih ratova i eliminisanja Turske sa Balkana, ruskim interesima više odgovarala veća slovenska država koja može predstavljati branu austrijsko-njemačkom prodoru na istok.

Izazovi - Velika istočna kriza, aneksiona kriza

Jedan od najvažnijih izazova za spoljnopolitičke ambicije Crne Gore bila je Velika istočna kriza u kojoj je ona, na različite načine, bila uključena od samog početka. Njoj je prethodila značajna promjena na međunarodnom planu a to je pojava dvije nove velike sile u Evropi – Njemačke i Italije. Posebno je ujedinjenje Njemačke poremetilo dotadašnju evropsku ravnotežu jer je ona, kao zemlja sa ogromnim potencijalima u svakom pogledu, željela da aktivno učestvuje u rješavanju svih važnih evropskih pitanja, pa i istočnog pitanja. Osim toga, ona je kao jedan od najvažnijih pravaca svog spoljnopolitičkog djelovanja doživljavala prodor ka jugoistoku Evrope pa i dalje. U tim planovima Austrougarskoj je dodijeljena uloga savezničke isturene ruke dok je malim balkanskim državama trebalo onemogućiti pretjerano jačanje, međusobno teritorijalno-političko povezivanje i širenje. I sam njihov opstanak kao nezavisnih država mogao je u perspektivi biti doveden u pitanje.¹¹

---

¹¹ A. Mitrović, *Prodor na Balkan i Srbija 1908-1918*, Beograd 1981, str. 62.

Crna Gora je u prvoj fazi Velike istočne krize prvo podstrekavala i kontrolisala nemire, a potom i uspješno ratovala u Hercegovini, što je izazvalo neprijateljsko držanje Austrougarske, a potom je njena diplomatija preusmjerila crnogorski pravac ratovanja prema Primorju, pa su oslobođeni Bar i Ulcinj. Crna Gora je izašla na more. Savezništvo sa Rusijom se moglo isplatiti ako Rusija na glavnom frontu slomi otpor Turske, što se i desilo. Ali mir koji je u San Stefanu prihvatila Turska nisu prihvatile ostale evropske sile ne želeći da dozvole Rusiji da sama riješi istočno pitanje u svoju korist, pa je u Berlinu sazvan veliki međunarodni kongres, koji je počeo sa radom u junu 1878. godine. Mjesto održavanja i uloga domaćina, kancelara Njemačke Bismarcka, jasno su ukazivali na novu poziciju i značaj Njemačke u evropskim poslovima. Crna Gora je poslala svoje predstavnike u Berlin, ali je njihova diplomatska aktivnost tamo uglavnom bila simbolična i u konačnom uzaludna, jer je sve rješavano u uskom krugu najznačajnijih sila.¹²

Širenje Crne Gore prema zapadu, u Hercegovini, je već jasno bilo onemogućeno prethodnim dogovorom velikih sila, ali je Austrougarska nastojala da Crnoj Gori onemogući ili okrnji izlaz na more. Rusija je snažno podržavala izlazak Crne Gore na more i ulagala napore da se sačuva Bar. Konačno su u 28. članu Berlinskog ugovora naznačene nove granice Crne Gore, dok je članom 29 ugovora ograničen suverenitet nad lukom Bar za koju se predviđala zabrana držanja ratnih brodova i pomorski i sanitarno-policijски nadzor od strane Austrougarske.

Ipak, crnogorska teritorija više nego duplo je uvećana poslije Berlinskog kongresa na kome je Crnoj Gori potvrđeno međunarodno priznanje i od Osmanskog carstva, dok nezavisnost Crne Gore ni ranije nije bila sporna za većinu velikih sila. Potvrđeno međunarodno priznanje otvorilo je Crnoj Gori mogućnost uspostavljanja redovnih diplomatskih odnosa sa drugim međunarodno priznatim državama.

---

¹² N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, Cetinje 1979, str. 68.

Taj proces je išao dosta brzo i bez nekih problema što je bilo veoma važno za razvoj i djelovanje crnogorske diplomatije. Izuzetak čine upravo diplomatski odnosi sa Njemačkom. A stvar je djelovalo pomalo bizarno, jer je, naime, iz Berlina po zaključenju ugovora, posebnim izaslanikom poslat jedan primjerak sa potpisima svih velikih sila, sa namjerom da se zvanično uruči knjazu Nikoli. Bizmarkov izaslanik, baron Testa je došao i ostao tri dana na Cetinju, a da niko nije obratio pažnju na njega. Vratio se u Kotor i obavijestio Bizmarka o nedopustivom postupku crnogorskog knjaza. Bizmark je na ovaj diplomatski gaf reagovao tako što je diplomatskim i konzularnim predstavnicima Njemačke dao uputstvo da Crnu Goru ignorišu kao da ne postoji. Nadalje su od strane Crne Gore činjeni naponi da se šteta ublaži i da se uspostave diplomatski odnosi sa ovom velikom silom.¹³

Izgleda da toj namjeri nije doprinio ni brak prijestolonasljednika Danila, koji se 1899. godine, oženio njemačkom princezom Jutom (Milicom) iz dinastije Meklemburg Strelic. Takođe, ćerka kralja Nikole, Ana, od 1897. godine bila je udata za Franca Jozefa Batemberga, potomka morganatskog ogranka hesenske dinastije, koja je kao i ostale dinastije bivših njemačkih državnica u ujedinjenoj Njemačkoj imala samo formalne status ali je bila važna za odnose sa Velikom Britanijom, jer su Francova braća bili oženjeni sa engleskim princezama, kćerkom i unukom kraljice Viktorije.

Tražena je i pomoć od italijanskog kralja Viktora Emanuela III da posreduje kod njemačkog cara oko međusobnog susreta dvojice vladara. Konačno su naponi urodili plodom, i njemački car Vilhelm je 1906. godine uputio knjazu Nikoli poziv da dođe u Berlin gdje ga je srdačno primio u maju te godine. Najvažnije u vezi ovog susreta je bilo to što je sa njemačke strane odlučeno da se osnuje stalno diplomatsko predstavništvo u Crnoj Gori.

---

¹³ R. Raspopović, isto, str. 371.

Ispravljen je diplomatski propust i uspostavljeni odnosi sa tada već najznačajnijom evropskom silom.¹⁴

Ova velika sila je svojom snagom i snagom svoje volje odlučujuću ulogu odigrala i u razrješenju aneksione krize koju je izazvala njena saveznica Austro-Ugarska, odlukom da jednostrano proglasi aneksiju Bosne i Hercegovine oktobra 1908. godine. Ovom činu prethodio je, zbog naknadnog različitog tumačenja, krajnje sumnjiv dogovor ministara spoljnih poslova Rusije i Austrougarske, Izvoljskog i Erentala, prilikom razgovora u Buhlau u septembru te godine. Erental se kasnije pozivao na sporazum po kojem se Rusija neće protiviti aneksiji Bosne i Hercegovine, dok se Austrougarska obavezala da se neće protiviti otvaranju moreuza za ruske ratne brodove.¹⁵ Višemjesečno negodovanje velikih sila zbog kršenja važećeg međunarodnog ugovora kojim su regulisani odnosi na Balkanu, i diplomatsku aktivnost Crne Gore i Srbije koje su se osjetile ugroženim, prekinuo je njemački ultimatum Rusiji. Crnogorska diplomatija je, ipak, uz podršku italijanske i britanske diplomatije u završnoj fazi krize, uspjela da izvuče neku korist za sebe. Izvršena je revizija čl. 29. Berlinskog ugovora koja se odnosila na sanitarno - policijsku kontrolu nad barskom lukom, izuzev obaveze da barsko pristanište i dalje ne može imati ratni karakter. Aneksiona kriza je, inače, u sebi sadržala funkciju provjere partnerskih odnosa velikih sila koje su međusobno bile vezane sporazumima i podjeljene u dva suprotstavljena tabora.¹⁶

Pregrupisanje sila i Crna Gora

Pregrupisanjem sila u prvoj deceniji XX vijeka došlo je do promjene strukture međunarodnih odnosa u Evropi. U novi

---

¹⁴ *Glas Crnogorca*, br. 29, 26. jul 1906.

¹⁵ D. Popović, *Izvoljski i Erental*, Beograd 1927.

¹⁶ S. Knežević, *Velika Britanija i aneksiona kriza*, Podgorica 2005, str. 318.

sistem lančano su morale biti povučene male zemlje koje su interesnim i šticieničkim odnosima bile vezane za pojedine velike sile. Takav je slučaj bio i sa Crnom Gorom, u čijoj je politici mnogo toga zavisilo od stava i držanja Rusije. Promjenjeni odnosi Rusije sa zapadnim silama nakon stvaranja Antante sa Francuskom i Velikom Britanijom morali su imati uticaja na Crnu Goru. U Crnoj Gori, koja se na zapadu tradicionalno smatrala eksponentom ruske politike, dugo se čekalo da zapadne sile, posebno Britanija, steknu blagonakloniji odnos prema njoj, za šta se sada ukazala prilika. Crnogorska diplomatija i javnost su pažljivo posmatrale odnose među velikim silama, a sa posebnim simpatijama su uvijek praćena približavanja Rusije, Engleske i Francuske. Svaka promjena strukture međunarodnih odnosa u prošlosti uticala je na položaj balkanskih zemalja, pa i Crne Gore. Nijedan uspjeh nismo postigli ako nam spoljne političke okolnosti nisu bile naklonjene. Nije čudo onda da su Crnogorci savez Rusije sa zapadnim silama dočekali sa odobravanjem i očekivanjem da će on stvoriti povoljan kontekst za ostvarenje njihovih spoljnopolitičkih ambicija.¹⁷

U prijestonoj besjedi koju je knjaz Nikola održao na prvoj redovnoj sjednici parlamenta 15. novembra 1907. onaj dio koji se tiče spoljnih odnosa Knjaz je završio riječima o naklonosti „moćne i bratske nam imperije Rusije, kao i ostalih Velikih sila“. U prijestonoj besjedi sa zasijedanja Skupštine prethodne godine, „ostale Velike sile“ nisu pominjane.¹⁸ I nakon što aneksiono pitanje nije riješeno u skladu sa očekivanjima Crnogoraca, nade u sile Antante nisu presahle.

Naravno, bilo bi jednostrano tvrditi da je crnogorska diplomatija sve svoje poglede usmjeravala isključivo prema Antanti. Za Crnu Goru su od posebnog značaja bili odnosi sa

---

¹⁷ *Glas Crnogorca*, br. 39, 1. septembar 1907.

¹⁸ *Stenografske bilješke o radu CNS sazvane u redovni saziv 8. novembra 1907*, Cetinje 1909, str. 24.

Austrougarskom, moćnim susjedom u Boki Kotorskoj i Hercegovini. Često je preovladavao strah od njenog nastupa, okupacije Sandžaka, i sličnih jednostranih poteza. Rusija je Crnu Goru upućivala na mirne odnose sa Austrougarskom i izbjegavanje zategnutosti, ali nije rado gledala na znake njihovog približavanja. Pokušaja približavanja je bilo, i knjaz Nikola je vukao neke poteze ne konsultujući uvijek Rusiju, posebno dok je ona bila zauzeta dalekoistočnim zapletima. Kada je uz pomoć Italije uspio da mu se obezbjedi posjeta Berlinu, on je tom prilikom tamošnjeg austrougarskog molio da mu omogući sastanak sa austrougarskim carem u Beču, u čemu mu je udovoljeno. Dva vladara su se ponovo sreli, naredne, 1907. godine u Beču.¹⁹ Na ove susrete je u Rusiji gledano sa podozrenjem, iako je prirodno sa stanovišta pozicije jedne male zemlje da ne bude jednostrano pozicionirana na međunarodnom planu i da otvara sebi više perspektiva za stabilnost i napredak. Treba naglasiti i činjenicu da su trgovinska razmjena i ukupni ekonomski odnosi sa Austrougarskom bili za Crnu Goru od najvećeg životnog značaja.

Iseljništvo – nove spone

Krajem XIX i početkom XX vijeka došlo je do masovnog iseljavanja Crnogoraca u inostranstvo, posebno u Ameriku. Išlo se u grupama ili pojedinačno. Tadašnje austrougarske vlasti su, iz svojih razloga, pomagale ovaj odlazak Crnogoraca. Broj iseljenika, sve od 1879. pa nadalje, iz godine u godinu je rastao.²⁰ Prema Knjizi pasoša Knjaževine Crne Gore samo u drugoj polovini 1903. godine u Ameriku je otišlo 620 Crnogoraca. „Slobodna misao“ bilježi da je 1907. u Americi bilo oko 17000

---

¹⁹ N. Rakočević, *Crna Gora i Austro-Ugarska 1903-1914*, Titograd 1983, str. 29.

²⁰ Đ. Pejović, *Iseljavanje Crnogoraca u XIX vijeku*, Titograd, 1962.

Crnogoraca. Administracija nije više mogla da kontroliše odlazak, niti da vodi statistiku o broju iseljenika, pa su ove cifre nepouzdana. Iz jednog izvještaja barona Kuna, austrougarskog poslanika na Cetinju, iz januara 1905. izlazi da je, do tada, broj iseljenih Crnogoraca u Americi dostigao 15000.²¹

Da bi u novoj zemlji sačuvali svoja nacionalna obilježja, jezik, vjeru, običaje, stvarali su svoje naseobine – kolonije, formirali iseljeničke klubove i društva. U San Francisku je 1880. formirano srpsko-crnogorsko dobrotvorno društvo koje je 1918. promijenilo naziv u Prvo jugoslovensko iseljeničko društvo. Kada su krajem XIX i početkom XX vijeka prvi crnogorski iseljenici stigli u rudarski grad Hezleton, u Pensilvaniji, mjesto je imalo oko 50000 stanovnika. Ubrzo su u gradu formirali svoju koloniju sa oko 2000 Crnogoraca i gotovo svi su bili rudari. Nekoliko godina kasnije osnovali su svoje udruženje. Pravila i druga dokumenta ovih prvih iseljeničkih organizacija pokazuju koliko su ti vrijedni i hrabri ljudi, ne znajući engleski jezik, krećući se zajedno i pomažući jedni drugima, nastojali da svoj mukotrpan život u rudnicima u Bjutu, Hezletonu, Džeksonu, na Aljasci učine koliko-toliko lakšim. Pri društvima su otvarane škole, čitaonice, crkve, štamparije i listovi.²² Zato su ostali duhovno povezani sa svojim narodom i matičnom zemljom, odgovarajući na sve njihove pozive i potrebe. Pomagali su nesebično svoje u otadžbini.

Posebno je važno što su oni predstavljali sponu između Crne Gore i SAD, nove velike sile koja je stupala na međunarodnu scenu i bili generator dinamiziranja odnosa između dvije države. Vrlo je vjerovatno da diplomatski odnosi između Crne Gore i SAD ne bi ni bili uspostavljeni u prvoj deceniji XX vijeka da nije bilo ovog faktora. Ovi su odnosi naročito dobili na značaju

---

²¹ *Crnogorska dijaspora*, Zbornik, *Osobnosti crnogorskog iseljeničtva u SAD*, V. Gojnić, Podgorica 2006, str. 90.

²² Isto, str. 91-92.

u vrijeme i pri kraju Prvog svjetskog rata a u nekim idejama, vilsonovskim i drugim, poniklim u Americi i Crna Gora će tražiti svoje utočište i iz njih crpiti nadu za održanje svoje političke egzistencije.

Crnogorsko pitanje 1916 – 1921.

Osim Rusije, Italija je bila sila koja je početkom XX vijeka imala naročito mjesto u spoljnoj politici Crne Gore. Ovo se objašnjava orodažanjem dvije dinastije, potom prodorom italijanskog kapitala u Crnu Goru i intenziviranjem ekonomskih odnosa dvije zemlje, kao i ukupnim interesima Italije na istočnoj obali Jadrana. Otuda će Italija, u odsustvu stare Rusije koja je nestala u revoluciji, odigrati značajnu ulogu u crnogorskom pitanju kada se ono otvori u toku i nakon završetka Prvog svjetskog rata. Italija je mjesecima tajno pregovarala i sa silama Antante i sa Centralnim silama oko ulaska u rat i svojih dobitaka, da bi tajnim Londonskim paktom, zaključenim 26. aprila 1915. godine, prišla silama Antante. Italijanska objava rata Austrougarskoj u Crnoj Gori je primljena s očekivanjem da će biti poboljšano snabdijevanje Crne Gore od strane saveznika, jer je Italija zbog prisustva u Jadraniu najefikasnije mogla da pomogne. Italijanski kralj Viktor Emanuel III je tada uputio kralju Nikoli, a svome tastu pismo, kao savezniku. Međutim, zauzimanje Skadra od strane Crne Gore u junu 1915. godine, i uopšte crnogorska akcija u Albaniji, naišla je na protivljenje Italije jer su se tu sučelile crnogorske i italijanske pretenzije. Na tom prostoru je Italija već izvjesno vrijeme vodila borbu za prevlast sa Austrougarskom.²³

Skadar je bio glavna meta kralja Nikole i tokom Prvog balkanskog rata, ali se tada od njega moralo odustati zbog protivljenja

---

²³ D. Živojinović, *Italija i Crna Gora 1914-1925, studija o izneverenom savezništvu*, Beograd 1998, str. 93.

velikih sila i ratne prijetnje od strane Austrougarske.²⁴ Sada su crnogorskim vlastima prilike izgledale povoljnije, a vojna akcija se mogla pravdati osiguranjem snabdijevanja Crne Gore rijekom Bojanom. Ali Italija je reagovala tako što je obustavila pomoć i zavela efektivnu kontrolu tog dijela Jadranskog mora. Pored toga, crnogorska akcija u Albaniji izazvala je opšte nepovjerenje prema kralju koje je vješto potpirivala anti-crnogorska propaganda.²⁵

Prilikom odlaska iz Crne Gore kralj Nikola se krajem januara 1916. godine susreo u Rimu sa italijanskim vladarem, ali su nove kontroverze opterećivale ove odnose, pa je crnogorski suveren našao svoje utočište u Francuskoj, a ne u Italiji, što bi s obzirom na porodične i predratne veze bilo logično. Nešto kasnije, u septembru 1917. italijanski kralj je odbacio zahtjev kralja Nikole da crnogorski dvor i vlada pređu u Rim.²⁶

Iako je Italija ispoljavala oprezno držanje prema Crnoj Gori zbog koje nije željela da se konfrontira sa drugim saveznicima, sticaj međunarodnih prilika će voditi ka tome da će kralj Nikola i crnogorska vlada, u suženom manevarskom prostoru, sve više biti primorani da se okreću Italiji. Interesi su se povezivali u činjenici da se Italija protivila realizaciji ratnih ciljeva Srbije u širem smislu, kao i stvaranju veće južnoslovenske zajednice na istočnoj obali Jadrana. Crnogorska diplomatija naći će se vremenom u poziciji zavisnosti od Italije, što je vodilo jačanju podozrivosti ostalih velikih sila, a pritom je Italija koristila pitanje obnove crnogorske države za realizaciju svojih interesa.

Pokušaji crnogorske diplomatije u borbi za državni opstanak usmjereni ka Francuskoj, Velikoj Britaniji i SAD,

---

²⁴ M. Vojvodić, *Skadarska kriza 1913. godine*, Beograd 1970.

²⁵ N. Rakočević, *Crna Gora u Prvom svjetskom ratu*, Podgorica 1997, str. 73.

²⁶ D. Živojinović, isto, str. 203.

osim mobilisanja već osvjedočenih prijatelja i izvjesnih legitimističkih krugova, nisu mogli dati značajnije rezultate. Brojna pisma, apeli, javni govori ili posebne publikacije posvećene crnogorskom pitanju svjedočanstvo su napora da se jedna mala saveznica održi u igrama velikih.²⁷ Na sceni se lako uočavaju dva različita pola, jer dok je Francuska snažno podržavala politiku bezuslovnog ujedinjenja, Italija je bila protiv njega.²⁸ Naravno, nije riječ o sentimentalnosti već je ona držala crnogorsko pitanje otvorenim da bi obezbijedila tekovine Londonskog ugovora, jer se radi o teritorijama bivše Austrougarske, koje su etnički južnoslovenske.

Tako se Italija sa simpatijom odnosila prema pobuni koja je izbila u Crnoj Gori nakon proglašenog bezuslovnog ujedinjenja, ali je bila oprezna u pomaganju, da ne bi narušavala svoje odnose sa saveznicima. Crnogorske trupe su se našle stacionirane u Italiji, ali za italijansku diplomatiju su više imale funkciju pritiska i potencijalne prijetnje prema vlastima novostvorene južnoslovenske kraljevine. Suština italijanske politike je bila svedena na korišćenje crnogorskog problema u cilju postizanja što povoljnijih pozicija u Jadranskom pitanju, od sjevernog Jadrana

---

²⁷ Š. Rastoder, *Crna Gora u egzilu I-II*, Podgorica 2004.

²⁸ Odnosi Crne Gore i Francuske u toku rata prošli su više faza. Prvi period do okupacije Crne Gore od strane Austrougarske karakteriše saveznička prisnost koja se manifestuje uglavnom u vojnoj saradnji i materijalnoj pomoći Francuske Crnoj Gori. Druga faza obuhvata vrijeme od dolaska kralja Nikole i njegove vlade u Francusku do Podgoričke skupštine na kojoj je izvršeno ujedinjenje Crne Gore i Srbije, a uskoro i stvaranje jugoslovenske države. Poslednja faza odnosi se na vrijeme od decembra 1918. godine do prvih parlamentarnih izbora poslije kojih je 20. decembra 1920. godine francuska vlada prekinula diplomatske odnose sa kraljem Nikolom i njegovom vladom u izgnanstvu. *Crna Gora u međunarodnim odnosima*, Zbornik, J. Bojović, *Francuska i Crna Gora u decembru 1915-januaru 1916*, Titograd 1984, str. 143.

do Albanije. Crnogorskoj vladi u Nejiu pružana je minimalna finansijska pomoć, a od maja 1920. godine najveći njen dio se nalazio u Rimu. U međuvremenu otpočeli su direktni italijanski pregovori sa jugoslovenskom i albanskom stranom koji će ubrzo dovesti do sporazuma. Nakon potpisivanja sporazuma u Tirani u avgustu 1920. godine, kojim su riješena pitanja sa Albanijom, i ugovora u Rapalu kojim su riješena pitanja u sjevernom Jadranu, nije više bilo potrebe za održavanjem crnogorske vojske u Italiji.²⁹ To je značilo praktično da se ovo pitanje skida sa dnevnog reda, a proces prekida diplomatskih odnosa sa crnogorskom vladom u egzilu od strane pojedinih sila je tekao uporedo.

U literaturi postoji uvriježeno mišljenje da crnogorska diplomatija, njena institucionalna zasnovanost i nerealno isplanirane i preduzimane diplomatske akcije nijesu mogli doprinijeti ostvarenju ciljeva. Iza svih spoljnopolitičkih zamisli stajao je ostarjeli kralj Nikola. Karakter njenih veza i načini realizacije u složenim međunarodnim potresima izazvanim globalnim ratom pokazali su manjkavosti.³⁰ Međutim, iako se ovo može smatrati evidentnim ne treba zaboraviti činjenicu da uspješnost svake diplomatske borbe najviše zavisi od međunarodnog konteksta u kome se ona odvija. Ovo jednako važi i za „velike diplomatije“, a ne samo za malu diplomatsku snagu kojom je raspolagala crnogorska država. Njen osnovni cilj u ratnim i poratnim godinama bio je očuvanje političke samostalnosti Crne Gore, što je s obzirom na opšte međunarodne odnose i političke procese na Balkanu bio teško ostvariv cilj. Tako crnogorska diplomatija nije preživjela svoj veliki posljednji izazov, ali su ostala brojna pisana svjedočanstva jedne žive i grčevite diplomatske djelatnosti.

---

²⁹ D. Živojinović, isto, str. 406.

³⁰ R. Raspopović, isto, str. 649.

* * *

Poslije 85 godina crnogorska diplomatija se ponovo pojavila na sceni. Ona sada punopravno djeluje u jednoj novoj strukturi međunarodnih odnosa. Za novo razdoblje međunarodnih odnosa nakon 1991. godine često se koristi sintagma Novi svjetski poredak. Promjene koje su uslijedile posljednjih decenija imale su nekoliko dimenzija: ideološku, političku i ekonomsku, bezbjednosnu. Sam proces stvaranja novog sistema međunarodnih odnosa neće biti lagan i jednostavan i na njega će uticati problemi kroz koje prolaze ili će prolaziti najvažniji akteri svjetske politike. Sada, kada nema jasnog određenja novog smjera kretanja, kada ni glavni akteri nisu precizno određeni, kao ni instrumenti spoljnopolitičke akcije, međunarodna zajednica je dobila nova obilježja i nove mogućnosti razvoja. Naravno, postoje globalni problemi kao što su nejednaki ekonomski razvoj, demografski rast, pitanja vezana za uništenje životne sredine, ideološko-vjerski antagonizmi i terorizam, što su već gorući problemi za koje se moraju tražiti rješenja. Prema Singeru i Vildavskom postoje zone stabilnosti i zone kriza, pri čemu su zone stabilnosti Zapadna Evropa, SAD, Kanada, Japan, Južna Amerika, Australija i Novi Zeland, a ostalo se ubraja u zone kriza i nemira.³¹ OUN čini ogroman broj današnjih država, ali ona raspolaže sa onoliko snage koliko članice prenesu na nju, što utiče na to da ponekad djeluju pasivno, neuticajno, sporo i nedosljedno.

Uvijek rado citirani Kisindžer smatra da će svaka zemlja morati da redefiniše svoje nacionalne prioritete i da je glavni uzrok sadašnje krize bio jaz između ekonomske i političke organizacije svijeta.³²

---

³¹ M. Singer, A. Wildawski, *The Real World Order: Zones of Peace, Zones of Turnoil*, New Jersey, 1993, p. 3.

³² H. Kissinger, *The Chance for a New World Order*, „International Herald Tribune“, 12. 01. 2009.

Gdje je u odnosu na globalna dešavanja današnja i buduća Crna Gora? Da li je diplomatija Crne Gore spremna da odgovori izazovima i promjenama, pitanje je od posebnog interesa. Crnogorska diplomatska mreža, iako se razvija i širi, još uvijek je skromna. Od obnove nezavisnosti počela je sa radom 21 ambasada, 2 generalna konzulata i 7 misija pri međunarodnim organizacijama. Crnogorska diplomatija će morati da jača i razvija svoju strukturu u skladu sa novim potrebama i spoljnopolitičkom orijentacijom države ka evropskim i evroatlantskim integracijama. U svijetu danas postoji mnogo međunarodnih sudionika i to nisu samo države. Strateški spoljnopolitički integrativni pravci su, po nama, nesumnjivo dobro opredjeljeni. U pitanju je, međutim, dinamika njihove realizacije koja zavisi, ne samo od snage i potencijala crnogorske diplomatije, već i od unutrašnjih odnosa i promjena, a i prilika u samoj Evropi i uopšte na međunarodnom planu.

Ne mogu se isključiti ni neki nagli ili burni poremećaji na međunarodnoj sceni, koji se inače povremeno dešavaju, i koji mogu ugroziti ili dovesti u pitanje i strateške pravce spoljnopolitičkog djelovanja. Osim toga, sami načini diplomatskog funkcionisanja se ubrzano mjenjaju i pojavljuju novi instrumenti i sredstva u ovoj djelatnosti, a obrazovanje diplomata postaje sve kompleksnije. Zbog svega navedenog čini se da je crnogorska diplomatija u pripremi za nove, moderne izazove.